

הטיפול
בעברייני
אלימות
במשפחה
בשירות
בתי
הסוהר

בשנים האחרונות הולכת ומתעצמת תופעת האלימות במשפחה בחברה הישראלית. בחמש השנים האחרונות נרצחו לא פחות מ-74 נשים על ידי בני זוגן. נשים תמימות, בכל הגילים. נשים חפות מפשע שבני זוגן - מעוצמת הכעס הבלתי נשלט והבלתי נתפס - הניפו יד, חפץ חד או נשק חם ורצחו אותן בדם קר, תוך שהם מותירים מאות יתומים אומללים מאם, בעל כורחם.

מדי יום זועקות כותרות העיתונים מלים נוטפות דם: 100,000 תיקים על תלונות בגין אלימות במשפחה נפתחו על ידי המשטרה בחמש שנים אלה. תופעה מזעזעת, המתפשטת בכל שכבות האוכלוסייה.

גם בשירות בתי הסוהר גדל מדי שנה מספר האסירים השפוטים בגין אלימות במשפחה. בסוף שנת 2007 עומד מספרם על כ-2,200 שפוטים ועצורים (על פי נתוני שב"ס), המהווים כ-20% מכלל האסירים הפליליים.

בשנים אלו ניתן דגש רב לעבודה אינטגרטיבית בין הרשויות השונות. בד בבד עם התהליכים המתרחשים בחברה, נערך שב"ס להתמודדות עם תופעה זו. שירות בתי הסוהר רואה אתגר ושליחות חברתית בעבודה עם אוכלוסיית האסירים השפוטים על עבירות אלימות במשפחה.

**"היום הוכחתי לעצמי
שאני מסוגל לשלוט בפחד שלי
ולעשות מה שנכון לעשות
בלי להתפרץ ולהתמוטט,
אבל אני אשקר
אם לא אציין שהמחיר מאוד גבוה
אך הרווח חשוב יותר"**

(אסיר מטופל)

התמונות בחוברת זו צולמו במתקני שב"ס שונים.
אין קשר בין המצולמים לבין סוג העבירות המוזכרות בחוברת.

מאפייני אסירים השפוטים על עבירות אלימות במשפחה

1. בעלי רקע אלימות קשה, מילולית ו/או פיזית, כלפי המשפחה.
2. חלקם ממשיכים במהלך המאסר לאיים על משפחותיהם באופן סמוי או גלוי באמצעות טלפון, כתבים, שליחים ושיחות ישירות.
3. מחלקם נמנעות חופשות בשל סיכון שהם מהווים למשפחתם. עקב כך הם מתוסכלים, כועסים וחשדנים כלפי המשפחה והממסד בכלא ומחוצה לו.
4. צרכני סמים ואלכוהול (כ-50% מהאסירים).
5. חלקם חסרי כישורי חיים ומיומנויות בסיסיות לקשרים בין אישיים.
6. חלקם בעלי הפרעות התנהגות ותפקוד - נוטים להתפרצויות, ללא יכולת לשליטה עצמית.
7. חלקם בעלי הפרעות אישיות קשות או הפרעות נפשיות המתבטאות בחשיבה ובתכנים רגשיים מופרעים.
8. משתמשים בדרך כלל בהכחות מסוגים שונים (הכחשת המעשה, הכחשת אחריות, הכחשת בזק) ואינם מסוגלים / רוצים לקבל אחריות.

פעילות שב"ס לטיפול בעברייני אלימות במשפחה

מרבית האסירים השפוטים בגין עבירות אלימות במשפחה מאופיינים בבעיות נוספות, בעוד שמקצתם הם גברים שניהלו אורח חיים נורמטיבי, לכאורה, אך נהגו באלימות כלפי בני משפחותיהם.

הגידול במספר האסירים השפוטים בגין עבירות אלימות במשפחה נובע מהתפתחויות שחלו בשנים האחרונות בתחום, ביניהן שינויים במדיניות האכיפה והשפיטה, ועליית המודעות בקרב הציבור. הנושא זוכה לחשיפה תקשורתית נרחבת ומצוי על סדר היום הציבורי בקרב הרשויות השונות. אוכלוסייה זו מעוררת סוגיות קשות, מורכבות ורגישות הנוגעות לחיי אדם והמחייבות מערכות שונות, ובהן גורמי הטיפול והביטחון בשב"ס, להיערכות ולהתמודדות הולמת עם התופעה. שב"ס מתמקד באופן ייחודי בנושא זה, תוך הרחבת הפעילויות והתאמתן לצורכי האסירים, למאפייניהם, למגבלות הביטחונית ולקריטריונים נוספים (כמו בעלי רקע של התמכרות / טעוני הגנה וכדומה). אסירים אלו מצויים בכל בתי הסוהר, ובכולם מופעלות קבוצות טיפוליות בנושא. בנוסף, מופעלים במספר בתי סוהר גם פרויקטים ייחודיים לאוכלוסייה זו, וכן מחלקה ארצית בבית-סוהר חרמון - "בית התקווה".

מנהל טיפול ושיקום פועל באמצעות העובדים הסוציאליים, קציני החינוך והרבנים בבתי הסוהר הפליליים ומקיים תכניות התערבות ברמה הפרטנית, הקבוצתית, תוך שיתוף פעולה עם גורמי קהילה. שירות בתי הסוהר רואה חשיבות בקיום קשר עם גורמי הטיפול בקהילה אשר מלווים את קורבנות האלימות ואת שאר בני משפחתו של האסיר האלים. הקשר מתקיים תוך ניסיון לשלב גורמים אלה בשלבי הטיפול השונים באסיר.

הפעלת מערך חינוך ומניעה בין כותלי בית הסוהר

בבתי הסוהר בארץ מופעלים מערכי הסברה וחינוך להרחבת המודעות בקרב הסגל והאסירים בנושא האלימות במשפחה. הפעילויות כוללות הרצאות, סדנאות, הפעלות וביקורים בקהילה במרכזים לאלימות במשפחה, כחלק מיחסי הגומלין עמם. כיום, במסגרת הפעילות היומיומית במרכזי החינוך, מופעלות תכניות בתחום האמנות, ההורות והזוגיות שיש להן השלכה ישירה על האסירים, במובן של העלאת מודעות והקניית כישורי חיים. לתכניות אלו מטרות רבות, כמו מתן כלים לביטוי עצמי, איתור כישורים יצירתיים וטיפוחם, העלאת הדימוי העצמי, שינוי עמדות, דרכי חשיבה ונורמות התנהגות ועוד. בנוסף - מתקיימות פעילויות חינוך ייחודיות לקבוצות הומוגניות של אסירים אלה, תוך התאמת התכנים לצורכיהם. מגמה זו מתרחבת לאחרונה. בין פעילויות אלו:

- תכנים בתחום האמנות והתרפיה באמנות - שימוש בציור / פיסול / אמנות שימושית ככלים לעידון אגרסיות, לביטוי עצמי, להתמודדות עם ההכרה בבעיית האלימות והטיפול בה.
- סדנאות התנהגותיות לאסירי אלימות במשפחה המונחות על ידי קציני חינוך ועובדים סוציאליים בנושא, על פי תכנית מובנית. סדנאות אלו מתקיימות למשך מספר חודשים.

מערך החינוך בבתי הסוהר מעניק גם שירותי חינוך לכלל האסירים המעוניינים להשתתף בתכניות החינוך, ובכללם - אסירים השפוטים על עבירות אלימות במשפחה. דוגמאות לתכניות אלו:

- **חינוך להורות בשלט רחוק** - חינוך להבנת תפקיד ההורה ומשמעותו, בחינה מחדשת של עמדות, ערכים ומטרות באמצעות דילמות "הוריות" ו"משפחתיות", והצעת דרכים לשיפור יחסי הגומלין במשפחה.
- **פעילויות וחוגים בתחום הרפואה האלטרנטיבית** - מדיטציה, יוגה, שיאצו - מטרתן ללמד את האסיר שליטה עצמית, רגיעה, הגברת המודעות העצמית, תוך הקשבה לנפש ולגוף.
- **תכנית הסברה ומודעות** - באמצעות הצגות המועברות בכל בתי הסוהר בנושא אלימות במשפחה ובנושאים נוספים, הקרנת סרטים, הפקת עלוני מידע ועריכת דיונים קבוצתיים.
- **סדנאות חינוכיות תהליכיות** - קיום תכנית חינוכית מתמשכת במטרה ליצור שינוי בדפוסי החשיבה ובנורמות התנהגות באמצעות נושאים כגון: תקשורת בין אישית, זוגיות, סדנת ה"אני" ועוד.

תכנית הטיפול

תכניות הטיפול מיועדות לאסירים אלימים במשפחה אשר מודים בבעיית האלימות שלהם. התכניות הטיפוליות מופעלות באופן הדרגתי-תהליכי, כשבתחילה נעשה ניסיון ללימוד טכניקות שליטה לצורך הפסקת ההתנהגות האלימה, ובהמשך משולבים בטיפול גם מרכיבים פסיכודינמיים.

מטרת התכניות הנה הכחדת האלימות באמצעות שינוי כולל של דפוסי חשיבה, עמדות, דפוסיים רגשיים והתנהגותיים. התכניות משלבות טיפול קבוצתי עם טיפול פרטני ומתבססות על המרכיבים הבאים:

- א. זיהוי מעגל האלימות, כולל סימנים גופניים.
- ב. זיהוי עיוותים קוגניטיביים ורגשיים.
- ג. פיתוח מיומנויות שליטה, תוך הבנת מעגל האלימות ולקיחת אחריות על ההתנהגות האלימה.
- ד. שיפור התקשורת הבין אישית בכלל והתקשורת הזוגית בפרט.

המודל הטיפולי

תחום העבודה הסוציאלית בבתי הסוהר מפעיל מודל טיפולי ייחודי לאוכלוסיית האסירים השפוטים על אלימות במשפחה, הכולל טיפול ברמה הפרטנית, ברמה הקבוצתית וקשרי גומלין מקצועיים עם גורמי הטיפול בקהילה.

א. טיפול פרטני

הטיפול הפרטני מתמקד באבחון והערכה המתבצעים על ידי העובד הסוציאלי המטפל ביחס למקורות האלימות, סיבותיה, זיהוי דפוס מעגל האלימות וזיהוי עיוותים קוגניטיביים ורגשיים. בהתאם לכך מתבצעת גם הערכת המסוכנות. התכנית הטיפולית הפרטנית נבנית באופן מותאם ליכולת ולקצב של האסיר המטופל וכוללת: הכרה והודאה בקיומה של התנהגות אלימה ■ לקיחת אחריות להתנהגות האלימה ■ זיהוי סימנים גופניים המופיעים לפני אובדן השליטה ■ פיתוח מיומנויות לשליטה עצמית; פיתוח דפוס התנהגות אסרטיבית ■ שינוי התנהגותי תפקודי (יציאה לעבודה, הפסקת איומים, הפסקת אלימות בכלא וכדומה) ■ שינוי דפוסי חשיבה ■ פיתוח מיומנויות לקשר בין אישי.

ב. טיפול קבוצתי

יעדיו של הטיפול הקבוצתי דומים לאלה של הפרטני, אם כי למימד הקבוצתי נודעת עוצמה רבה במתן תמיכה הדדית על ידי חברי הקבוצה ובחיזוק תהליך השינוי החיובי שחווים חבריה.

מסגרות הטיפול בבתי הסוהר השונים

בבתי סוהר רבים מתקיימות קבוצות טיפוליות קצרות מועד שמשכן כ-3-5 חודשים. בכל קבוצה משתתפים כ-15 אסירים. מטרות הקבוצות הטיפוליות הן:

- א. העלאת המודעות לבעיית האלימות.
  - ב. העלאת מוטיבציה לטיפול פרטני וקבוצתי, בכלא ובקהילה, לאחר השחרור.
  - ג. הקניית כלים בסיסיים לשליטה עצמית.
  - ד. הכרת דפוסי תקשורת, חשיבה והתנהגות חלופיים.
- הקבוצות מתמקדות בנושאי שליטה עצמית, בעיקר, וחלקן מיועדות לאסירים בעלי מכנה משותף נוסף לאלימות במשפחה, כגון: שימוש בסמים, עולי חבר העמים, בני מיעוטים ועוד. קבוצות אלו עוזרות למטופל האלים במשפחה להכיר בבעיית האלימות שלו, לזהותה, לקחת עליה אחריות ולרכוש כלים להתמודד עמה. במהלך מפגשי הטיפול הקבוצתיים נעשה ניסיון לעזור למטופל לזהות את מעגל הסיכון: זיהוי המצב והבנת השלכותיו ברמה הרגשית והחשיבתית, והתמודדות תוך בחירת פעולה חיובית אחרת, שאינה אלימה. בהמשך לומד האסיר המטופל כיצד לחזור ולתקשר באופן זוגי, בוגר ופחות מאיים, ולקבל את בת הזוג - כשותפה. בנוסף לקבוצות אלו מתקיים טיפול פרטני לאסירים אלה ולאחרים, הכולל שיחות ומעקב על ידי עובדים סוציאליים.

פרויקטים ייחודיים

כלא חרמון - קבוצה טיפולית - "רק להיום"

התכנית מתבססת על עקרונות תכנית "12 הצעדים" מתחום הסמים אשר הותאמו לטיפול בבעיית האלימות במשפחה. תכנית זו היא קצרת מועד, וכוללת משימות אישיות "קטנות" המאפשרות צבירת הישגים אישיים. לשלבי התכנית ("הצעדים") אוריינטציה רוחנית הכוללת אמונה בכוח עליון ובשלווה לאורך החיים, נתינה לזולת לשם חיזוק עצמי, מוסר ושלמות עצמית.

כלא צלמון - "פרויקט ביחד"

פרויקט המיועד לאסירים אשר אותרו כמתאימים להשתלב בעתיד במסגרת מחלקת "אל - אלימות במשפחה", ב"בית התקווה". במסגרת הפרויקט נערכת הכנה בסיסית להבנת הטיפול ומשמעותו, תוך השתתפות האסירים בארבע קבוצות טיפוליות מקבילות, שכל אחת מהן עוסקת בזווית אחרת של אלימות. כמו כן מתקבלים לפרויקט אסירים שאינם מתאימים למחלקה הטיפולית העוסקת בנושא בכלא חרמון, והשתלבותם בפרויקט מאפשרת להם פיתוח מודעות לבעיותיהם והכרה בצורך להמשיך בטיפול לאחר שחרורם.

"בית התקווה" בכלא חרמון - מחלקת "אל אלימות במשפחה"

מחלקת "בית התקווה" בכלא חרמון היא מחלקה ייחודית לטיפול בגבר האלים במשפחה, במהלך תקופת מאסרו.

במחלקה כ-40 אסירים נקיים מסמים, השפויים בגין עבירות אלימות במשפחה. המחלקה הוקמה בשנת 2000, מתוך כוונה לבצל את תקופת המאסר לטיפול מיוחד באוכלוסייה זו. אסיר מטופל המצטרף למחלקה חותם על חוזה טיפולי. המסר המועבר לו הוא כי מרגע הצטרפותו לטיפול עליו לקחת את השליטה בחזרה לידי ו כי הוא מסוגל לכך, שהרי אם אינו מסוגל - לא יוכל להפיק תועלת מהטיפול. אסיר שחוצה "קווים אדומים" (איומים, אלימות פיזית, גניבות, שימוש בסמים / באלכוהול) מורחק באופן מיידי מהמחלקה. עבירות אחרות מטופלות באמצעות שיטת הסנקציות והכוכביות, המונהגת במחלקה. בכל חדר במחלקה שני אסירים. האסיר משתלב בתעסוקה או בחינוך בתוך בית הסוהר ובכך מחויב הן לכללי מסגרת המחלקה והן לכללי בית הסוהר.

התכנית הטיפולית במחלקה מורכבת מנושאים המועברים ברצף מפגשים ברמות טיפול שונות. המעבר מנושא לנושא נקבע על ידי הצוות, על פי התקדמות האסירים המטופלים המוערכת בישיבות צוות נרחבות. כל הנושאים הנלמדים מתורגמים על פי המודל ההתנהגותי ומועלים למודעות תוך התחברות לנושא דרך התבוננות פנימית והיכרות עם העצמי (Self). בתכנית הטיפולית נכללים נושאים כמו הגדרת מונחים רלוונטיים - אלימות אינטימית, כעס, מעגל האלימות ועוד, בדיקת עמדות, ערכים ותפיסות עולם חברתיות, טכניקות להתבטאות רגשית, שימוש באסרטיביות ככלי לביטוי תחושות וכעסים, כללים לניהול משא ומתן ולהידברות מבוקרת עם בת הזוג, ועוד. בסיום נערכת חזרה אינטגרטיבית על החומר הנלמד, תוך בניית קלסתר העצמי החדש לעומת הישן. במחלקה משתלבים האסירים בקבוצות נוספות כמו:

- ישיבת דיירים ■ קבוצות התייחסות בניהול הצוות
- קבוצות דינמיות - "שרוולים" ■ קבוצת מיניות וזוגיות
- קבוצות "רק להיום" ■ קבוצת דיירים לעזרה עצמית.

צוות המחלקה

צוות המחלקה כולל את מנהלת המחלקה, עובדים סוציאליים, קצין חינוך וסמל המחלקה. לצוות תפקיד חשוב בהדגמת יחסי אמון, אמפתיה בינם לבין עצמם ויחסם לאסירים המטופלים. כמו כן תפקידם ללמד את האסיר המטופל למצוא אלטרנטיבה לדפוסי הכוח שבהם התאפיינו יחסיו עם משפחתו ועם חבריו (חקירות, איומים), להוות עבורו דוגמה כיצד להיות אסרטיבי, ולתקשר עם הזולת תוך קיום דיאלוג.

האסיר המטופל המסיים את דרכו ב"בית התקווה" מודע יותר לחלקים הבעייתיים באישיותו. הוא מפתח שליטה על כעסיו ולא מאפשר לכעסיו לשלוט בו. בוגרי "בית התקווה" מופנים להמשך טיפול באלימות בקהילה, כחוליית המשך ומעקב. המתאימים מופנים לבית שיקום בכלא חרמון.

קשרי גומלין מקצועיים עם גורמי הטיפול בקהילה

האסיר הנו חלק מהמערכת המשפחתית הנמצאת בקהילה ואשר בחלק מהמקרים מטופלת על ידי גורמים שונים בה. לאור זאת, הוחלט לפני מספר שנים כי קיים בשב"ס ובקהילה הצורך בעבודה מתואמת ומשותפת. תפיסה זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בהקמתן של ועדות בינמשרדיות מקצועיות לשב"ס ולמשרד הרווחה, שיעודן הוא דיון משותף בצורכי הטיפול באסיר ובמשפחתו. מינואר 2001 חלה חובה, על פי 'חוק שחרור על תנאי', לדון בכל אסיר ששפוט למאסר למשך חצי שנה ומעלה - בגין עבירות אלימות במשפחה. בפועל, מתבצעת העבודה בשיתוף-פעולה בשתי רמות:

ועדות מקצועיות בינמשרדיות - ועדות הפועלות בשיתוף גורמי רווחה מהקהילה וגורמי טיפול בשב"ס. בוועדה זו דנים באסירים השפוטים לתקופה של יותר מחצי שנת מאסר, וגם באסירים המאופיינים בבעיית אלימות אך לא נשפטו על כך, זאת על פי שיקול דעת הוועדה. חברי הוועדה משתנים, בהם: נציג שירות פרט ומשפחה ממשרד הרווחה (יור) ■ נציג שירות המבחן למבוגרים ■ נציג שב"ס ממנהל טיפול ושיקום ■ נציג שירות ילד ונוער ממשרד העבודה והרווחה ■ נציג המדור לאישה ולנערה במצוקה. מלבדם משתתפים בדיונים גם הגורמים המטפלים בשאר בני המשפחה: גורמי טיפול מהכלא, מהקהילה, ממשפחת האומנה/מהפנימיות וכדומה.

מטרת הוועדה לתכנן תכנית טיפולית ייחודית לכל אסיר ולבני משפחתו, שחלקם היו קורבנות לאלימותו, על פי עקרון הרצף הטיפולי ובשיתוף גורמי הקהילה, המלווים תכנית זו. זאת, מתוך התפיסה הבסיסית, לפיה נמצא האסיר בכלא לתקופה קצרה בחייו, ולאחריה - חוזר האסיר לעתים לאותה קהילה/משפחה. בנוסף עוסקת הוועדה בהערכת מסוכנות האסיר כלפי בני משפחתו, מגבשת המלצות בנושא יציאה לחופשות, התאמה ליציאה לשיקום ולשחרור מוקדם, התייחסות וביקור ילדי האסיר בכלא. כמו כן בונה הוועדה תכנית לאסיר לקראת שחרורו מהמאסר, בשיתוף נציג הרשות לשיקום האסיר וגורמי הטיפול בקהילה.

ועדות מסוכנות בנושא המתקיימות בכלא: הוועדה דנה באסירים השפוטים עד חצי שנת מאסר. בדיון משתתפים מנהל הכלא, קצין המודיעין וגורמי הטיפול, ובמהלכו נעזרי בדוחות גורמי הטיפול בקהילה, ולעתים אף בחוות דעת של גורמי בריאות הנפש (בהתאם לצורך) ובחומר משפטי הקשור לאסיר.

הכשרת סגל

שירות בתי הסוהר מקדיש משאבים רבים להכשרת אנשי הסגל לטיפול באוכלוסיית האסירים האלימים במשפחה. ההכשרות מעניקות מיומנויות מעשיות המסייעות להתמודד עם אוכלוסייה זו. מושם דגש על בניית תכנית טיפולית ועל קבלת החלטות לגבי אסירים אלה.

לאורך השנים ניתנו הכשרות לעובדים סוציאליים ולקציני חינוך, לעתים בשיתוף עם משרד הרווחה ולעתים על ידי גורמים פרטיים. ההכשרות התמקדו בעקרונות הטיפול בגבר האלים ברמה הפרטנית וברמה הקבוצתית. כמו כן ניתנו הדרכות לסגלי בתי הסוהר חרמון וצלמון על פרויקטים ייחודיים בתחום זה.

גם סגל החינוך הוכשר לטיפול באוכלוסייה זו. קציני החינוך עברו לאחרונה השתלמות בנושא, באמצעות גורם מהקהילה שהתמחה בטיפול בעברייני אלימות במשפחה. צוותי החינוך עברו סדרת הרצאות בנושא מעגל האלימות ובנושא מאפייני הגברים האלימים והגורמים לתופעה זו. בהמשך, במסגרת קורס אינטנסיבי, הוכשר קצין חינוך מכל כלא להעביר סדנאות לתיעול כעסים ולשליטה בהם, בשיתוף עם עובד סוציאלי מהכלא.

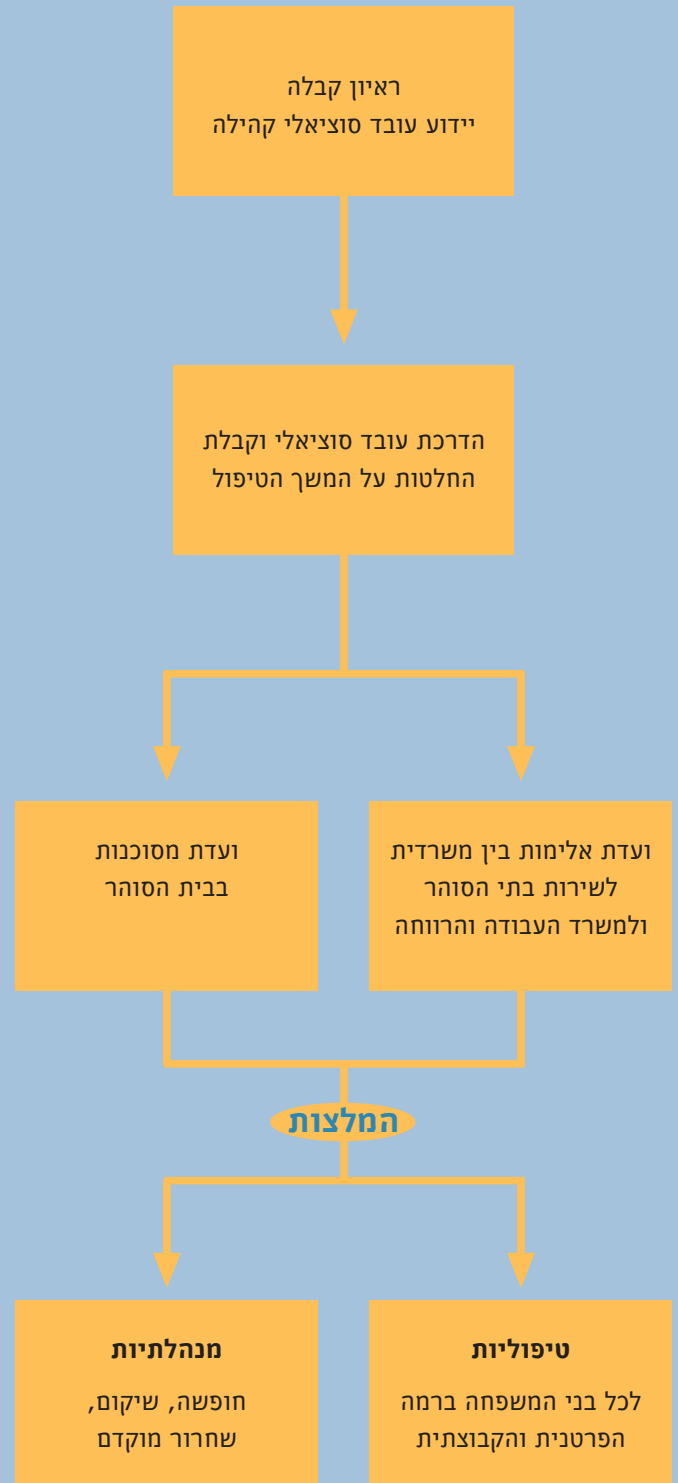

“עכשיו אני מרגיש את עצמי ילד שעושה צעדים ראשונים בדרכו, מאד מפחד ומהסס אך עכשיו - יש בי הדבר הכי חשוב - אמונה בכך שאצליח ואת האמונה הזאת רכשתי כאן ב'בית התקווה'”

(אסיר מטופל)

תהליך הטיפול באסיר העצור / שפוט על אלימות במשפחה על פי שלבי מאסר*

יש מי שפותח דלת. יש מי שנותן כיוון.

* או שהוגדר כמאופייין בבעיית אלימות אך לא נשפט על כך, או שהנו שפוט לפחות מחצי שנת מאסר.

אתר שירות בתי הסוהר:
www.ips.gov.il

מערך ההסברה, לשכת הדובר - שירות בתי הסוהר

הפקה: לשכת הפרסום הממשלתית

איך לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגרי מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מהחומר בחוברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחוברת זו אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מבעלי הזכויות.

© 2007 כל הזכויות שמורות לשירות בתי הסוהר